

Småstykker

ROBORGHUS

Roborghus er et velkendt navn på Esbjergegnen og var det måske endnu mere for en del år siden. Den smukke og særegne plet Roborg Strand i Tjæreborg sogn drager endnu folk til sig fra by og land og kan få dem til at starte bilen en sommersøndag med Roborg som mål. Det er en særpræget plet, omkranset af buskads og med det vide udsyn over Vadehavet med Fanøs klitter i baggrunden.

Det Roborghus, vi ældre her på egnen husker så godt, var en køn gammel stråtækt gård med facade ud mod havet, mod syd. Den var tillige privilegeret kro med en rigtig krofatter og kromutter; det var Anders og Laura Roborg, der gerne kom frem i døren og bød gæsterne velkommen. De to er nu forlængst borte. Roborghus brændte juledagsaften 1922, mens Laura og Anders Roborg var på julebesøg hos familie i Tjæreborg. Dermed var den gamle kros saga ude.

Der havde da været privilligeret kro i ca. 100 år, og før den tid var der smugkro. Endnu tidligere var her en ubebygget ladeplads. Der har været gisnet om, at der i meget fjerne tider har ligget en borg herude, »rimeligvis opført for at værne landet mod sørøvere«.1) Men der er intet, der tyder på det uden navnet. Og det er slet ikke sikkert, det gør det, for ordet borg betyder ikke altid fæstning, det kan også betegne en banke. Men stedet er benyttet som ladeplads gennem lange tider. Når Roborg overhovedet blev en la-

deplads, skyldes det, at en gren fra Grådyb har sendt en lille lo eller sejlrrende her ind gennem Vadehavet. Sejladsen kunne undertiden være vanskelig. 1851 berettes, at et skib med trælast til Roborghus måtte opgive Grådyb og sejle ind gennem Knude Dyb.

Et bevis for at ladestedet tidligt har været kendt og benyttet fremgår af, at svenskerne, ifølge Arne Sundbo, i Torstenssonsfejden 1645 lod deres skibe anløbe Roborghus. Her hentede Fanøskipperne tøv og klyne til deres brændselsfattige ø. Bønderne kom kørende med dem fra de store Ravnsø og Grimstrup moser og også fra Skast sogns østlige del. Bønderne kørte ud i Vadehavet med tøvne og læssede dem over i Everterne. 1859 bragtes der ialt 1.769 læs tøv fra Roborghus til Fanø. En vigtig vare, der lossedes her, var tømmer. Hertil og til Ballum kom der skibe fra Norge med træ til vor skovfattige egn.²⁾

Mærkeligt var det ikke, at både skippere og bønder kunne blive tørstige, når der var »ølskyer« oppe. Man savnede en kro, et udskænkingssted. Og så blev Roborghus bygget. Det var herremanden på Krogsgård, amtsforvalter Jørgen Bruun, der først opførte en bygning her. Han skriver nemlig om Roborghus i et skøde 1757: »et af mig for nogle år siden på den grund ved strandovren, Råbjerg kaldet, opbygte nyt hus, bestående af 9 fag mur og bindingsværk af egetømmer forneden og fyrretømmer i overdelen.«

Dette 9 fags hus er ganske sikkert det første hus på stedet. Deraf kan man forstå, at det gamle sagn om, at Kai Lykke skulle have opholdt sig en tid herude³⁾, ikke kan være rigtigt, da Kai Lykke døde allerede 1702.

Antagelig er det straks efter 1745, da Tjæreborg fik krobevilling, at Roborghus fremstod. Det var herremanden på Sneumgård, Joakim Otto Schack, der

Roborghus

nævnte år havde fået bevilling på krohold i et hus i Tjæreborg. Denne kro lå lidt syd for kirken ved den østre strandvej, som kommer nord fra og går forbi kirken ud mod havet.

Bruun protesterede ivrigt imod denne kro, da han mente, han var den nærmeste til en krobevilling, eftersom det sted Råbjerg eller Roborg, hvor skibene lagde til, var hans ejendom. Bruun søgte om bevilling til krohold, men opnåede det ikke. Amtmand Holstein var hans uven.

Jørgen Bruun bortfæstede Roborghus til en afdanket underofficer, Peder Jensen Mulvad, og denne drev smugkro.

Dette blev der klaget over, navnlig af kromanden i Tjæreborg. Dennes husbond fik 29. juli 1754 udstedt forbud mod krohold i Roborghus.

Men Peder Jensen Mulvad fortsatte skænkeriet.

Schack stævnedede ham så, da han »hverken direkt eller indirekte ved sig selv eller andre enten inden eller uden bemeldte Roeborghus, måtte understå sig at foretage eller øve kroehold med nogen slags drikkevaer, i hvad navn samme have kunne.«

Det har Peder Jensen Mulvad alligevel gjort »imod de kongelige allernådigste forordninger og den privilegerede kroholder Niels Madsen i Tjæreborg til præjudice og fornærmelse.«

Borgmester Woydemann i Varde fører sagen for Schack og har den for på Skads, Gørding og Malt herreders ting. Han fremlægger et tingsvidne af 15. oktober 1754, hvori det lovlig er bevist, »at der i bemeldte Roeborghus sidst afvigte sommer ikke alene før, men endog siden ovenmeldte forbud er givet, er både øll og brændevin for betaling bleven solgt og udskienket.«

Woydemann finder, at Peder J. Mulvad bør bøde

og betale processens omkostninger med 12 rigsdaler. Herimod protesterer Peder J. Mulvad og beråber sig d. 26. Novbr. i retten på: »at han til forventet frifindelse for dette imod ham anlagte søgsmål først beklager sin slette skiæbne, at han er den eneste, der er bleven søgt og tiltalt, da der dog efter hans foregivende skulle findes flere i særdeleshed heromkring søkanten, som til de søfarende folk fra ejlandene har solgt øl og brændevin uden tilladelse.«

Desuden påstår han, at han er uvidende om Niels Madsens privilegium i Tjæreborg. »Og hvis der trods forbudet alligevel er udskænket, er det sket uden hans viden og villie, ja, han bekræfter med ed, at øboerne uden hans tilladelse selv har bemægtiget sig en halv tønde øl, som de selv har udtappet.«

Peder J. Mulvad dømmes imidlertid for sin ulovlige kroeri efter forordningerne om utilladelig kroholds afskaffelse af 30. april 1734 og 5. juni 1743 til »at betale til kammerjunker Schack til Sneumgård, der har ladet sagen påtale, 20 rigsdaler, for forbudets overtrædelse at bøde sine volds bøder trende førrettyve lod sølv, som deles efter loven, samt 5 mark 4 sk. til justitskassen og processens omkostninger 3 rigsdaler 4 mark, alt inden 15 dage efter denne lovlige forkyndelse.«

Forbudet bliver i alle måder kendt lovligt og ved magt kendt, og Peder J. Mulvad skal bevise sin påstand om de mange ulovlige udskækningssteder ved søkanten, der understår sig i ulovligt at sælge øl og brændevin, så sagen kan blive undersøgt, ellers bliver hans påstand derom »at anse som aldeles uefterrettelig og urigtig, og hand må for sådan løs skrivemåde bøde til justitscassen toe rigsdaler.«

8. marts 1755 blev dommen forkyndt for Peder Jensen Mulvads hustru i Roborghus.

Da Peder J. Mulvad ikke kunne betale, ville han udbede sig kongens nåde og kammerjunker Schacks medlidenhed, han ville bede dem se på hans fattige lejlighed og hans 7 uopdragne børn. Men Woydemann begærede udlæg i boet for dommens pålydende sum 86 rdl. 4 mark 4 skilling plus udlægsbekostning, så summen ialt blev 90 rdl. 4 mark 8 sk. Og 27. maj 1755 skred man til udlægsforretningen. Der blev udlagt følgende:

- 1 sortbroget stiernet ko, der har fået ungefær 6 kalve
– 5 rd. 2 mk.
- 1 gammel ravnsort kimmel hornet ditto, ungefær 7
a 8 kalve – 3 rd. 2 mk.
- 1 grå hest – 12 rd.
- 2 hv. bolster dyner,
- 1 sribet fiersels overdyne,
- 1 vadmels underdyne, 1 hovedpude,
- 4 lagener, 1 omhæng,
ialt vurderet til 7 rd.

Desuden blev udsat en mængde brugsgenstande, der ikke synes at have stor værdi, bl. a.:

- 1 messingstrygejern, 2 fyrfade, 2 pistoler, 1 fiol,
- 1 thepotte, 4 glas, 1 gammel kuffert, 1 ildklemme,
- 1 hjulbøre (den er vurderet til 8 sk.) o.m.m.

De forskellige beløb udgjorde ialt 40 rd. 5 mk. 4 sk., det var ikke engang det halve af den sum, Peder J. Mulvad var dømt til at udrede. Dertil kom, at de 2 køer, hesten, sengeklæder og sengelinned i forvejen var pantsat. Meget var der altså ikke at hente hos den uheldige »kromand«.

Han får 3 uger til indløsning og i mangel af konstant betaling stilles det til auktion. Sagen blev nu overgivet til amtet, der afgav følgende resolution:

»Efter skrivelse fra hr. borgmester Woydemann i Varde af 5. septbr. her indsendt :/ fornemmes, at Peder Jensen Mulvad intet ejer at betale de idømte bøder med, hvilket han selv ved indkommen erklæring uafviselig beclager, ligesom og det derfor ej kan udlægges – så bør han i mangel af sådan betaling med straf på kroppen efter forordning af 6. decbr. 1753 at andsees, dog bliver sådan straf i betragtning af Peder J. Mulvads omstændigheder således herved limeret:

At han med 16 dages fængsel på vand og brød må afstraffes, og herredfoged Bierrum omgående Peder J. Mulvad indsætte i arresten og efter straffens udsoning straks give meddelelse derom til stiftamtet.

Ribe 8. decbr. 1755.

G. F. Holstein.«

2. januar 1756 kunne herredsfogden attestere, at de 16 dages arrest var udstået. Året efter solgte Jørgen Bruun Roborghus til kromanden i Tjæreborg, Peder Frandsen. Men ejendommen må vist atter være kommet under Krogsgård, for H. P. H. Novrup oplyser i *En Slægts Historie*, at da Hans Christensen 1817 købte Krogsgård lå foruden Møllem, Skads og Tjæreborg kirketiender tillige et værtshus i Tjæreborg samt Roborghus derunder.⁴⁾ 1829 fik Roborghus krobevilling, ejeren siges da at være Peder Nielsen.

Hans Kristensens søn, Laust Peder Hansen, f. 1815, overtog Roborghus vistnok 1839, da han blev gift med pigen Karen Jensdatter, tjenende på Krogsgård. Han drev nu både krohold, gård og, efter at loven om næringsfrihed var kommet, tillige købmandshandel. Losningen af og handelen med tømmer fortsattes. 1864 købte Sneum-Tjæreborg kommune således tømmer på Roborghus for 30 rdl. til Opsneum skole og 1866 for 606 rdl. sst. til den nye skole i Alle-

rup.⁵⁾ Laust P. Hansens datter Laura blev 1883 gift med Anders Peder Nielsen (førnævnte Anders og Laura Roborg), de overtog da bedriften og ejede den til den omtalte brand i 1922.

Iøvrigt er der trukket mange små og store »bjørne« fra Roborghus til bostederne i Tjæreborg og omliggende sogne, Esbjerg fik således sin part i byens unge år; en del er vel også gået søvejen.

Havde havet vist sig som en ven af Roborg, kunne det undertiden vise sig som fjende, når stormen piskede bølgerne ind mod kysten. I den store stormflod 1909 var Roborghus stærkt truet. Der var dengang et ca. 30 alens brystværn af brinken ud mod havet, deraf tog floden de 20 alen, så bølgernes skumsprøjt formelig slog op mod ruderne. Et pakhus flyttedes, men faldt ikke sammen.⁶⁾

Da Esbjerg havn blev virkelighed, søgte skibene dertil. Roborghus brugtes dog af og til som ladeplads omtrent lige så længe, som der var kro.

Agnes og Jeppe Andersen.

Den væsentligste kilde til ovenstående er en udskrift af en retssag stammende fra Sneumgårds arkiv, og nu i redaktør O. Bachs eje i Bramminge, og en usigneret artikel i Vestjyllands Socialdemokrat 29/12 1916. – 1. O. Nielsen: Skast Herred, 66. – 2. N. H. Jacobsen: Sejladsen i det danske Vadehav, 45 ff, 60, 71 205. – 3. O. Nielsen, anf. skr. 66 f. – 4. H. P. Novrup: En Slægts Hist., 28. – 5. Regnskabsprotokol for Sneum-Tjæreborg Skolevæsen i kommunearkivet. – 6. Fra Ribe Amt 1914, 710.

KRISTIAN IV OG DIAMANTSMYKKET FRA RIBER KÆRGÅRD

Den 15. decbr. 1629 lånte kong Kristian IV af Peder Lange på Kærgård i Hunderup sogn et diamantguldsmykke. Som sikkerhed fik Peder Lange et gældsbe-

vis, hvori majestæten »gøre vitterligt og kiendes Os og vore efterkommere konger udi Danmark af ret, vitterlig gæld skyldig at være Os elskelige Peder Lange til Kiergaard, vor mand og tiener, et demantz guldsmykke, udi penge er skatteret for 300 enchende rdl., som han Os underdanigst laant og forstrakt haver,« at betale om et år med renter.

Riberhus lensregnskab viser, at Peder Lange kvitterer for lånet således: 19. decbr. 1630 »haffuer min svoger hr. Albrett Skiell betald mig dette breff« med 6 % rente.

I vore dage vil man vist synes, det er et noget underligt lån.

Men det var faktisk noget, den tid førte med sig. Et særkende for renæssancen var dens pragtlyst, der også medførte en lyst hos både mænd og kvinder til at pynte sig med guld og ædle stene.

Således bar den unge kong Kristian IV allerede som 14-årig guldkæder af en vægt på 120 tyvekronestykker. — Ved store fester, navnlig bryllupper, kunne den lykkelige (eller ulykkelige) ligefrem segne under byrden, så overlæsset kunne bruden være. Mens overklassen havde frit slag, søgte man at begrænse overdådigheden hos de lavere stænder. I Ribe måtte en brud kun bære tre kæder, i Ålborg fire. Heldigvis kunne man trøste sig ved at forøge kæden med nogle pund!

Det var såre almindeligt, man lånte kostbarhederne hos venner og bekendte.

Og kongen lånte også, men betalte altså renter. Her i 1629, da den lige afsluttede kejserkrig havde bragt forarmelse over landet, gør han i høj grad brug af at låne, først og fremmest penge naturligvis, det både af kirker, købstæder og velhavere. Og nu efter fredsslutningen tillige smykker.

Vi kan nævne, at han 22. aug. af Palle Rosenkrantz til Krenkerup lånte et diamantsmykke, sat til 3500 enkende rdlr., og et andet til 750 rdlr., endvidere af Hans Tregaard i København to armbånd til 1900 rdlr. Den 26. sept. lånte han af Tage Tott, Eriksholm, et diamantsmykke til 500 rdlr. og et andet til 300 rdlr., endvidere af fru Sidsel Høeg et til 2000 rdlr., af Niels Krag, Trudsholm, et til 500 rdlr. og 10. decbr. nok et af samme mand til 500 rdlr. Fem dage senere er det så, han låner af Peder Lange.

Så stærkt var tidens råb om smykker, at man ikke tog i betænkning at pynte sig med lånte fjer.

Den tid kom imidlertid, da Peder Lange nok selv kunne få brug for sine kostbarheder — som betalingsmiddel.

Denne mand havde fået en verdensmands uddannelse, havde studeret både i Wittenberg, Rostock og Orleans. Han havde deltaget i Kalmarkrigen. Foruden Kærgård, som han ejede fra 1614 til sin død 1661, havde han Valsø (Sneumgård), som han solgte til Venzel Rothkirch, Kristian IV's redningsmand fra Lutter am Baremberg. 1627 takseredes Lange til 602 td. hartkorn. Han var gift med Elisabeth Friis, en søster til lensmanden Albret Skeels hustru Birte Friis. I 1649 blev han landsdommer i Viborg og lensmand på Asmildkloster.

Hans velstand forvandlede sig imidlertid til fattigdom under de ulykkelige svenskekrige. Også andre ulykker ramte ham. Hans søn Hans faldt i krigen 1644, og to døtre døde i Ribe af den frygtelige pest 1659.

H. K. Kristensen.

Kilder: Riberhus lensregnskab 1629, Kancelliets Brevbøger nævnte datoer, J. M. Lauritsen: Kjærgaard 103 f. Troels Lund: Dagligt Liv i Norden IV, 180-92.

OKSBY KIRKE INDVIET TIL SCT. NIKOLAJ

Oksby gamle kirke er velkendt som »Kirken med Stråtag«, og dens kirkegård med tomten, hvor bygningen stod, er nu et fredet og ejendommeligt sted mellem klitterne.

Men her stod sognets første kirke ikke. Oksby kirke er gentagende gange blevet flyttet for sandflugt. Den kirke, der var sognekirke i 1660, har endnu sit navn fra den katolske tid, selv om også den var flyttet, så den ikke stod på sin oprindelige plads (se herom Fra Ribe Amt 1941, s. 231 f.).

Kirkens navn findes i et arveafkald efter Søren Christensen i Oksby. 22. febr. 1660 lod hans børn læse »fra prædikestolen i Nikolaj kirke«, at de fragik arv og gæld efter faderen. Ofte gjorde man det ved begravelsen. Når graven var kastet til, jorden tuet op over kisten og skovlene lagt i kors, forkyndte en af arvingerne, at de fragik arv og gæld, og lagde nøglen på graven. Forøvrigt lod Søren Christensens arvinger nogle måneder senere give arveafkald på landstinget.

Det er lige efter de ulykkelige svenske krige, da det ligefrem vrimler med afkald i tingbogen. De er også et vidnesbyrd om krigens plyndringer og forarmelse. Af Søren Christensens besætning var der da heller ikke mere end 3 får tilbage. Hjemmet havde dog vistnok været nogenlunde velstående, da der nævnes adskillige kister blandt inventaret. Klæderne er gennemgående gamle, således en »ry« skørt, 1 skindkjortel, 1 vadmeststrøje og endnu 2 trøjer, 2 par bukser, en hat og 3 hovedpuder. Der fandtes dog også nyere ting, eller i alt fald ting, der ikke betegnes som gamle, således gule hoser, blå klæder til 2 dl., handsker, støvler og sko. Formuen udgjorde 51 dl. 2 mark, men gælden var 166 dl. 3 mark 1 skilling.

Oksby kirke var altså indviet til Sct. Nikolaj, de søfarendes helgen, netop hvad man kunne vente i et sogn, hvis beboere fra gammel tid færdedes meget på søen.

H. K. Kristensen.

Kilder: V. Horne herreds tingbog 28/7 1660. Om kirkens flytning, se tillige Fra Ribe Amt 1905, 118-31. Om Oksbyfolk til søs, se Kristensen: Gamle sydvestjyske fiskerlejer.

EN HEKSESAG FRA VESTER VEDSTED OMKRING 1590

Hekseprocesserne florerede i middelalderen, ja helt op til omkring år 1700, men selv om hekseforfølgelserne da officielt hørte op, forsvandt troen på heksen selvfølgelig ikke, den har holdt sig omtrent op til vor tid. Da hekseforfølgelserne ligger forholdsvis langt tilbage i tiden, er vor viden om dette emne for de enkelte sogne ret sparsom. Det vil derfor næppe være uden interesse fra glemselen at fremdrage en stævning om en heksesag, som jeg tilfældig er faldet over i rigsarkivet.¹⁾

Stævningen, der er udateret, må være fremkommet efter 1588, men før 1595, idet Peder Jensen Hegelund omtales som sognepræst i Ribe. I stævningen oplyser Tyge Lassøn i Vester Vedsted by, at »min bymand ved naffn Nis Søffrensen« har beskyldt hans hustru for trolddom »effter en udlæggelse, som en quinde ved naffn Bolde Michels, hvilken hand oc hans metbrødre nu på fierde år siden lod brende, skulde hende haffue udlagt, der hun bleff pinligen forhørt, oc haffuer hand derfor ladet eske hans lycke igen aff min hustru, menendis at hand vilde saaledes beskatte oss oc andre flere, oc begynde paa oss efterdi vi vaare der begge aldellis fremmede i sogn og herrit.«